

İ.Ü. İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
Prof. Dr. Memduh YAŞA'ya Armağan

FARKLI BİR BUNALIM: STAGFLASYON Ortaya Çıkışı - Nedenleri - Çözüm Yolları

Ar. Gör. Şahin AKKAYA
İ.Ü. İktisat Fakültesi
Maliye Bölümü

1 – GİRİŞ: Bunalımın Ortaya Çıkışı

1929'da ortaya çıkan ve talep yetersizliğinden kaynaklanan bunalım, J. Maynard Keynes'in fikirlerine paralel olarak uygulanan iktisat politikaları yoluyla atlatılmaya çalışılıyor ve böylece devletin ekonomiye müdahalesi büyük bir önem taşımaya başlıyordu.

İkinci Dünya Savaşı'nın batılı ekonomilerde yarattığı çöküntünün atlatılması uygulanan Keynesci politikalarla pek zor olmadı. Daha önce mevcut olan ve savaş yıllarında geliştirilen teknolojinin kullanılmasının yanısıra, zaten nitelikli olan işgücünün kapsamlı bir şekilde istihdamı yoluyla oluşturulan yüksek büyüme hızları savaş sonrasında (1960'ların ikinci yarısına dek) karakterize eder olmuştur. Bu dönemde devletçe yaratılan ek talep, ekonomide toplam arza nazaran, toplam efektif talepte bir eksiklik olduğundan dolayı, enflasyonist bir ortam oluşturmadan istihdamın artırılmasına olanak veriyordu.

1930'lardan 1960'ların ortalarına dek gelişmiş ülke hükümetlerinin çabaları ekonomide talep artışları yoluyla ekonomiyi eksik istihdamdan çıkarma amacına yönelmiştir. Böylece tam istihdam ve sosyal refah, sosyal refah devletin ekonomi politikasının başlıca kaygılarından biri olmuştur. Büyüme oranlarının yüksekliği sayesinde devletin gelir bölüşümündeki değişikliklere ilişkin politikaları olumlu karşılanıyordu. Çünkü bu politikalar talep yaratıcı politikalarla gelişmiyor, tersine onları tamamlıyordu. Böylece batı ekonomilerinde yatırımlar yükseliyor, işsizlik azalıyor ve fiyat artışları ılımlı bir düzeyde kalıyordu.

Keynesci talep yaratıcı politikalar ulusal düzeyde olduğu gibi uluslararası düzeyde de uygulanıyordu. Keynes'in teorisinden geliştirilen dış ticaret teorisi her ülkenin ithalatının kendi gelir düzeyine bağlı olduğunu varsayıyordu. Buna göre diğer ülkelerin, bu ülkeye olan ihracatını artırması, o ülkenin gelir artışına bağlıydı. Bu nedenle IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların ABD'nin izlediği Keynesci politikaları izlemesi, ucuz

kredilerle gelişmekte olan ülkelerdeki yatırımların teşviki ve gelirlerinin artması yoluyla zengin ülkelere yapacakları ithalatı canlı tutmaları sonucunu da beraberinde getirdi.

Gelişmiş ülkelerde süren refah dönemi az gelişmiş ülkeleri de etkisi altına almıştır. Gelişmekte olan ülkelerin bir kısmı bir yandan bu refah döneminden yararlanırken, bir yandan da bu dönemin uzun süreli olmasına katkıda bulunmuştur. Birtakım ülkeler iç pazarın darlığı nedeniyle ekonomik büyümeyi uluslararası işbölümü çerçevesinde gerçekleştirmeyi çalışırken, Brezilya gibi iç pazarı geniş olan ve ekonomik kalkınmada belirli bir aşamaya gelmiş ülkeler, ara-malı talebinin artması nedeniyle, ihracatı artırarak büyümeye yönelmiştir. Güney Kore ve Tayvan gibi ülkeler de düşük ücretli kalifiye emeği kullanarak ihracattan yararlanmaya çalışmışlardır. Bu gibi ülkelerin ihracatının hızlı bir şekilde artışı, ithalatların artmasına yol açmış, dolayısıyla dünya ticaret hacmi genişlemiştir. Dünya ticaretinin genişlemesinde, korumacılığın temel aracının gümrük tarifelerinin olduğu bir dönemde GATT anlaşmasının korumacılığın azalmasına neden olması da önemli bir etken olmuştur.

Diğer taraftan, az gelişmiş ülkeler Batı ülkelerindeki emek maliyetlerinin artışını sınırlayıcı bir etki yaratmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin genel olarak emek-yoğun sanayi ürünleri ihraç etmesi gelişmiş ülkelerin emek-yoğun üretimini arttırmalarını gereksiz kılıyordu. Öte yandan, çok uluslu şirketler emek maliyetlerini azaltmak için emek-yoğun üretimi az gelişmiş ülkelere kaydırmaya çalışmışlardır. Yine, modası geçmiş teknolojiye dayanan üretimin az gelişmiş ülkelere kaydırılması, batı ülkelerindeki teknolojik değişmeyi hızlandırıcı etki yaratmıştır.

Bunun yanısıra ihracat artışıyla büyümeden yararlanamayan, ithal-ikâ-meci politika ile sanayileşmeyi hedeflemiş ülkeler de düşük faizli kredilerden yararlanma olanağına kavuşmuşlardır. Batılı ülkelerde iç yatırım ile emilemeyen iç tasarruf fazlaları, uluslararası sistem aracılığıyla gelişmekte olan ülkelerin büyümeleri için gerekli olan düşük faizli uzun vadeli yatırım kredileri şeklinde bu ülkelere aktarılmaktaydı. Bu tür sermaye hareketlerini, az gelişmiş ülkelere yönelik emek hareketleri izlemiştir. Bu, gelişmiş ülkeler açısından reel ücret artışını kısıtlayıcı bir etki yaratırken, işçi gönderen ülkeler açısından hem işsizliğin azaltılmasına, hem de işçi dövizleri sayesinde ithalat kapasitelerinin artırılmasına yol açıyordu.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Bretton Woods anlaşmasında kabul edilen altına çevrilebilir dolar esasına dayalı sabit kur sisteminin de etkisiyle istikrarlı bir şekilde süren büyüme ve refah artışı dönemi 1960'lı yılların sonuna doğru sona ermeye yüz tuttu. Gelişmekte olan ülkelere sanayi sektörüne diğer sektörlerle nispeten aşırı yatırım yapıldı. Buna karşın, tarım ve madencilik sektörlerinde görece eksik yatırım gerçekleşti. Hizmetler sektörünün önemli ölçüde genişlemesi, bu sektörün istihdam içindeki payını arttırıcı etki yaratırken, verimlilik artışını azaltıcı bir etki oluşturmuştur. Sanayileşmiş ekonomilerde sermaye/emek oranındaki artışla birlikte verimlilik

artışları ve buna bağlı olarak işçilerin pazarlık gücündeki artış, 1960'ların sonlarına doğru bu ekonomilerdeki kâr oranlarının gerilemesine yol açmıştır. Kâr oranlarının gerilemesi, büyüme oranlarının düşmesine ve başta yatırım malları olmak üzere sanayi ürünlerine olan talebin azalmasına neden olmuştur.

Diğer taraftan Vietnam savaşı, dolaşımdaki Amerikan dolarının bollaşmasına yol açmıştır. Ancak, sabit kur sistemi diğer paraların dolardaki değer düşüşüne uyum sağlamasını geciktirmekteydi. Piyasadaki dolar fazlalığı, bu dolarların altına konvertibilitesinin artık olanaksız görülmesine yol açarak dolara olan güveni sarsıcı bir etki yaratmıştır. Böylece döviz piyasasında spekülâtif hareketler başlamıştır. Sonuçta 1971 Ağustosunda doların altına konvertibilitesi kaldırıldı ve belli başlı paralar serbest dalgalanmaya bırakıldı. Döviz piyasalarındaki spekülâtif hareketler gelişmiş ülkelerde fiyat artışlarının hızlanmasına, işsizliğin artmasına neden olurken, gelişmiş ülkelerin tarım ve madencilik sektörüne nispeten eksik yatırım yapmasının da bir sonucu olarak tarım ürünleri ve hammadde fiyatları da yükseldi. 1973 sonrasında petrol ihraç eden ülkelerin karteli olan OPEC'in petrol fiyatlarını dört kat arttırması, petrol ithalatçısı ülkelerin sanayi ürünleri talebini önemli ölçüde kısıtlamış, bu ülkelerin satın alma gücünün önemli bir kısmı OPEC ülkelerine kaymıştır. Öte yandan da OPEC ülkeleri bu fazlaları ithalat için kullanmaktan çok uluslararası bankalara yatırarak değerlendirmeyi tercih ediyordu.

Böylece, gelişmiş ülkelerde fiyatların hızla yükseldiği, üretim artışının duraklayıp atıl kapasitelerin olduğu ve bu nedenle işsizliğin arttığı konjonktürel durum belirgin bir şekilde ortaya çıkmaya başladı. Enflasyonla durgunluğun birarada bulunduğu ve "stagflasyon" adıyla anılan bunalım, 1929'daki bunalımdan çok farklı özellikleri bünyesinde taşıyordu.

Belirginleşen bu bunalım ödemeler dengesi açıkları yoluyla gelişmekte olan ülkeleri etkilemede gecikmedi. Sanayileşmiş ekonomilerdeki büyük enflasyon, gelişmekte olan ülkelere ithal edilen işlenmiş malların fiyatlarını artırıcı etki yaratırken, petrol dışındaki hammadde fiyatlarının geçici bir yükselişi takiben 1974'den sonra düşüşü, dış ticaret hadlerini az gelişmiş ülkeler aleyhine döndürmüştür. Petrol ihracatçısı olmayan az gelişmiş ülkelerde de fiyatlarda ve işsizlikte bir artış meydana gelirken yatırımlar da duraklıyordu.

Uluslararası bankalar sistemi, az gelişmiş ülkelerin ödemeler dengesi açıklarını kapatmak üzere petro-dolar fazlalıklarını düşük faizlerle çoğunluğu dışa açık büyüyen ülkelere olmak üzere aktarmıştır. Bu fon akımı dünya ticaret hacmini ve ekonomik büyümeyi artırıcı etki yaratmış olmakla birlikte, 1979'da petrol fiyatlarında meydana gelen ikinci bir artış beslenen ümitleri boşa çıkarmıştır. ABD'nin sıkı para politikası izlemesi uluslararası piyasalardaki faiz hadlerini artırıcı etki yaratmıştır. Sonuçta, gelişmekte olan ülkeler dış-borç krizi problemi ile karşı karşıya kalmışlardır. (Brezilya, Meksika, Arjantin belli başlı örnekleridir). Tüm bu birbiri ardına gelen olaylar

1980'den sonra "dünya bunalımı" olarak anılan stagflasyonun derinleşmesine yol açmıştır.

2 – STAGFLASYONUN NEDENLERİ

Enflasyonun, durgunluk ve işsizlikle birlikte varlık kazanmasına sahne hazırlayan ve stagflasyon adıyla anılan bu yeni bunalım türü, Keynes'in tahlilleri çerçevesinde yer almamıştır ve ancak bunalım belirginleştikten sonra buna neden olan etkenler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Biz bu etkenleri talep faktörleri, arz faktörleri ve mal piyasasında eksik rekabet olmak üzere üç başlık altında inceleyeceğiz.

2.1. Talep Faktörleri

Talep tarafında 1971-73 boomu ve 1973-75 durgunluğu, dünyanın belli başlı paralarının büyüme oranındaki dalgalanmalarla yakından bir ilişki içerisindedir. Bu değişikliklerin ana kaynağı aslında Birleşik Devletler'in para politikasında meydana gelen değişiklikler olmaktadır. 1970-72 dönemi, Amerikan dolarının miktarının hem nominal hem de reel olarak önemli bir şekilde artışına sahne olmuştur. Amerika'nın parasal büyümesi, belli başlı ekonomilerin tümünün büyük uluslararası rezervler oluşturmaya neden olan dolara karşı spekülasyon olayını gerçekleştirmiştir. İşte Amerikan dolarının şiddetlendirdiği ağır döviz müdahalesinin tamamlayıcısı, özellikle Almanya ve Japonya gibi ülkelerde hızlı bir iç kredi yaratma politikası olmuştur. 1973 ve 1974'de meydana gelen enflasyon, çoğu ülkedeki para otoritelerinin nominal para stoku büyümesini azaltmasına yol açmıştır. Hatta arz şoklarının sonrasında meydana gelen fiyat yükselişlerinin sonucunda gerçek parasal büyüme bile düşmüştür. Aslında, hiçbir ekonomi bu petrol şoku sonrası uygun para politikası izleyememiştir. 1973-74 ve 1980-81 dönemlerinde parasal büyümedeki yavaşlamalar OPEC petrol fiyatlarındaki yükselişle birlikte oluşan enflasyonun hızlanışına olan bir politika tepkisini göstermektedir.

İkinci bir talep faktörü, 1973-74 ve 1979-80'de petrol fiyatlarındaki artışın sonrasında, uluslararası satın alma gücünün önemli bir kısmının OPEC ülkelerine kayması olmuştur. OPEC ülkelerinin bu yüksek gelirlerine uygun olarak harcamalarını artırmaması ve döviz fazlalıklarını petro-dolar şeklinde uluslararası bankalara yatırmaları, dünyanın marjinal tasarruf eğilimini yükseltici etki yaratmıştır. Sonuçta, gelişmekte olan ülkelerin sanayi mallarına olan talebi azalmıştır⁽¹⁾.

Uluslararası alanda meydana gelen bu talep değişikliklerinin yanısıra, ulusal düzeyde toplam talebi genişletici politikaların uygulanışı da stagflasyon belirtilerinin gözlenmesine yol açabilir.

(1) Michael Bruno ve Jeffrey Sachs, *Economics of Worldwide Stagflation*, Basil Blackwell Limited, Oxford, 1985 ss. 158-162.

Öncelikle, yapısal işsizliğin olduğu bir ekonomide, bu işsizliği azaltmaya yönelik olarak toplam talebi genişletici politikaların izlenmesi stagflasyon belirtilerinin ortaya çıkmasına neden olabilir. İşçiler açısından bölgesel, sektörel ve mesleki hareketliliğin yeterli olmamasının yanısıra, talebin yapısında oluşan ani değişiklikler ya da çeşitli alanlarda yeni geliştirilmiş teknolojilerin uygulanmaya başlanması yapısal işsizliğin nedenleri arasındadır. Piyasadan haber alışların tam olmayışı ve kişilere özgü nedenler işgücünün bölgesel akışkanlığını engellerken, çeşitli sektörlerle yönelik talepte ani değişiklikler meydana geldiğinde sektörel hareketliliğin yavaş oluşu, çeşitli alanlarda yeni teknolojilerin uygulanmasının daha nitelikli işgücüne gereksinim duyması bu tür işsizliğin ortaya çıkmasına neden olmuştur⁽²⁾. Böyle bir işsizliğin yaygınlığı ölçüsünde talep yaratıcı iktisat politikaları işsizliği azaltmak yerine, fiyatları artırma yönünde etki yapacaktır.

2.2. Arz Faktörleri

Hammadde ve emeğin reel fiyatlarının yüksekliği potansiyel üretime nazaran toplam arzı azaltıcı etki yaratmıştır. Yüksek faktör fiyatları, sermayenin kârlılığını düşürmüş ve 1970'ler ve 1980'lerde sermaye birikimi ve verimlilik gelişmesindeki azalmada önemli bir rol oynamıştır. Böylece, gelişmiş ekonomilerin çoğu düşük kâr, düşük büyüme tuzağına girmiştir. 1970'lerde petrol fiyatları gibi petrol dışındaki hammadde fiyatlarının da reel olarak önemli ölçüde yüksekliği gözlenmektedir. Tarım ürünlerinin nispi fiyatları 1950 ve 1960'lardaki düşüşü takiben, 1970'lerde ortalama olarak yükselmiştir. Bu nedenlerden dolayı, 1970'lerdeki arz şoklarını incelerken dikkatimizi üretim sürecinde önemli olan mallara yöneltilmeliyiz⁽³⁾.

Petrol fiyatlarındaki artışların ardında dünya hampetrol üretiminin yıllık gelişimindeki önemli bir düşüş yatmaktadır. OPEC, 1973 sonrasında üretimini kapasitenin altında gerçekleştirmiştir. Bu düşük üretim OPEC kartelinin fiyatlama davranışının bir unsurunu oluşturuyordu. Eğer spot petrol piyasasında oluşan fiyat, OPEC tarafından ilân edilen fiyatların altına düşüyorsa, belli başlı OPEC arzcuları (özellikle Suudi Arabistan) saptanan fiyatı korumak için üretimi kısımlıdır. 1973-74'te meydana gelen petrol fiyatlarındaki önemli artış, büyük ölçüde tüm mal fiyatlarının artışına neden olan talep faktörlerinden kaynaklanmaktadır. Ancak petrol fiyatlarının takip eden dönemlerde düşmesine OPEC'in fiyatlama politikası engel olmuştur. 1979-80'deki petrol fiyatlarındaki artış arz ve talep faktörlerinin bileşiminden kaynaklanmaktadır. OECD ülkelerinin talebindeki artış, İran'ın ihracatındaki düşüş ve spekülasyon stok oluşturma nedeniyle oluşan satın alımlar fiyat artışını yaratan etkenler olmuştur.

İlksel madde fiyatlarındaki artışlara ilişkin ikinci kategoriye tarımsal ürünler oluşturmaktadır. 1955-71 yılları arasında tarımsal ürünlerin fiyatları

(2) Salih Turhan, *Vergi Teorisi ve Politikası*, İstanbul, 1987, s. 346.

(3) Michael Bruno ve Jeffrey Sachs, a.g.e., s. 165.

reel olarak düşmüş ve 1971-81 arasında yavaş bir yükseliş göstermiştir. Fiyat artışlarında şu etkenler önemli olmuştur.

1) Sovyetler Birliği daha önce iç tüketimi kısarak telafi etmeye çalıştığı tahıl üretimi yetersizliğini artık büyük ölçüde dünya tahıl piyasalarından karşılamaya başlamıştır.

2) Sovyet tahıl ithalatı, dünyanın belli başlı tahıl üreten ekonomilerindeki tahıl rezervlerinin düşük seviyede bulunduğu zamana rastlamıştır.

3) 1972 sonrasında, Sovyetler Birliği ve ABD'nin dışında tarımdaki verimlilik gelişmesinde önemli bir azalma oluşmuştur. Kullanılan alanlarda büyük bir genişlemeye rağmen, gerçek üretim büyüme oranının altında kalmıştır.

İkinci önemli bir arz faktörü, ABD'den çok Avrupa ve Japonya'yı etkileyen faktör olan, reel emek maliyetlerinin düzeyidir.

Ücretli emek, pazarlık gücünün düzenli olarak zayıflamasına ancak kendi saflarında ortaya çıkacak rekabeti sınırlayabilecek örgütler yaratarak karşı koyabileceği gerçeği karşısında sendikalaşma olgusunu yaratmıştır⁽⁴⁾. Bu gelişme sonrasında nominal ücretler işçi ve işveren sendikaları arasında yapılan pazarlıklar sonucunda saptanmaktadır ve çoğunlukla bir yıl için geçerli olmaktadır.

Ekonominin genişleme devresinde firmalar işçi sendikalarının ücret taleplerine olumlu cevap vermeyi kendileri açısından yararlı görmektedirler. Çünkü artan maliyetleri fiyatlar yoluyla alıcılara yansıtabilmek olanaklıdır. Öte yandan, ekonomi durgunluğa girse de pazarlık yoluyla saptanan ücretler, geçerliliğini koruyacaktır. Durgunlukta kapasite kullanım oranlarında bir düşüş olması birim başına maliyetleri daha da artırıcı etki yapacaktır⁽⁵⁾.

Diğer taraftan, işsiz veya kırsal ya da diğer emek rezervlerinde büyük bir işgücü fazlası olduğunda, sendikaların pazarlık güçleri nispeten zayıf olduğu gibi üyelerinin de cesareti kırık olacaktır. Ancak işsizlik azalırken sendikaların pazarlık konumları güçlenir ve daha yüksek ücret için daha etkin biçimde mücadele edebilirler⁽⁶⁾.

Böylece, sendikaların gücü verimlilik artışlarından daha yüksek oranda ücret artışlarını gerçekleştirebiliyor ve firmaların da istihdam kararlarında daha çok reel ücretler etken oluyor ise, istihdamda bir azalma meydana gelecektir. Sendikalar üyelerinin çıkarlarını korumaya yönelik davranış yapısında oldukları için, ücret yüksekliğinden kaynaklanan işsizlikten öncelikle sendikalaşmamış işçiler etkilenecektir.

(4) Giovanni Arrighi "Bir Hegemonya Bunalımı", Genel Bunalımın Dinamikleri İçinde, İstanbul, 1984, s. 97.

(5) Salih Turhan, a.g.e., s. 348.

(6) Bob Rowthorn, Kapitalizm, Çelişki ve Enflasyon, Ankara 1985, s. 111.

1966-1969 yılları arasında tüm Avrupa'da emeğin katma değerdeki payı düşme eğilimindeydi. Bu, uygulanan gelir politikalarına sendika katılımıyla beraber, sendika üyeleri arasında bir hoşnutsuzluğa yol açarak, ücret hızlanışının habercisi olan yaygın grevlere neden oldu. Aslında bu işçi militanlığı önceleri resmi sendika hareketi değildi ve işçilerin sendikaların etkinsizliğine karşı eleştirel bir tepkisini yansıtıyordu.

1969-1973 dönemindeki yüksek ücret talepleri, kısmen 1960'ların ortalarındaki gelir politikalarının sınırlanan ücretleri yakalamayı yansıtırken, kısmen de 1960'ların sonlarındaki aşırı yüksek kârlara olan tepkiyi ifade etmektedir. Yine 1970'lerin başlarındaki genişleyici politikalar reel ücretlerde meydana gelen artışları onaylayan bir nitelik göstermektedir.

Petrol şokları öncesinde bile çoğu OECD ülkesi azalan kârlılık ve yavaş büyüme problemiyle karşı karşıya kalmıştır. Düşük kârlılık ve artan işsizlik sermaye birikimi ve verimlilik gelişmesini yavaşlatmıştır. 1969-75 arasında OECD ülkelerinin tümünde verimlilik artışına nispetle reel emek maliyetlerinde önemli bir yükseliş olmuştur. Bu ülkelerde reel ücret artışları azaltılmış olmakla birlikte, yine de 1980'lerde bir süre etkisini sürdürmüştür⁽⁷⁾.

2.3. Mal Piyasasında Eksik Rekabet

Monopolistik piyasalarda firmanın fiyat yapıcı gücü ve bunun oluşturduğu fiyat ve üretim düzeyi, aşırı talep olmaksızın da fiyat artışlarına yol açmaktadır.

Günümüz kapitalist sanayi ülkelerinde yaygın piyasa yapısı oligopol piyasa yapısıdır. Oligopolistik rekabette geçerli olan, fiyat rekabeti değil, ürün yenileştirme ve farklılaştırılmasıdır. Yani, durgunluk dönemlerinde oligopolcü firmalar fiyat savaşlarına girişmektense, mallarına olan talebin fiyat esnekliğini düşürücü ürün farklılaştırması ve yenileştirme harcamalarını artırma yoluyla rekabet etmektedirler. Düşük kapasite kullanımı ve bu olgu birim maliyetleri yükseltirken talebin fiyat esnekliğini düşürücü reklâm ve satışı artırıcı diğer harcamalar, yüksek mal fiyatlarında talebin azalmasını engelleyici etki yaratmaktadır⁽⁸⁾.

Hatta Post-Keynesyen iktisatçılar oligopolcü firmaların fiyatlarını, yatırım planlarına bağlı olarak belirlenen işletme içi fon miktarına göre saptadıklarını iddia etmektedirler. Burada mevcut ekonomik durum, firmaların kâr beklentilerini ve dolayısıyla yatırım kararlarını etkilemek suretiyle **dolaylı olarak** fiyatları etkilemektedir. Yani, oligopolcü firmalar sahip olunan tekeli güç sayesinde fiyatlarını normal üretim maliyetlerinin üstünde tespit ederek yatırımları için gerekli işletme içi fonu oluşturmaya çalışırlar⁽⁹⁾.

(7) Michael Bruno ve Jeffrey Sachs, a.g.e., ss. 167-168.

(8) Giovanni Arrighi, a.g.m., s. 94.

(9) Vural Savaş, *Keynesyen İktisat Yıkılırken*, İstanbul, 1986, s. 162.

İşte mal piyasaları az sayıda dev firma ya da kartellerin egemenliğinde ise, firmalar gelirin büyük bölümünü ele geçirmeye yönelik bir fiyatlama politikası izleyebilir. Sendikaların gücü işsizlik artarken bile ücretleri artırmayı başarmalarını sağlıyorsa, firmaların bu maliyet artışlarını fiyatlara yansıtılması ücret-fiyat ilişkisi yoluyla fiyatları artırırken, geçerli reel ücret düzeyinde yeni işgücünün istihdamını engelleyecektir.

3. STAGFLASYON VE ALTERNATİF İKTİSAT POLİTİKALARI

1929 bunalımında talep yetersizliği söz konusudur ve bu nedenle üreticiler ürettikleri mallarını satamamaktadırlar. Bu sonuç da işsizliğe ve atıl kapasiteye yol açmaktadır. Burada oluşan Keynesci işsizlik, Paretoçu anlamda etkin olmayan bir durumdur. Böyle bir durumda ekonomiye talep enjekte edilerek hem işgücü piyasası hem de mal piyasası daha iyi bir duruma gelecektir. Uygulanacak genişletici politikalar çarpan mekanizması yolu ile ekonomiyi tam istihdam dengesine götürecektir. Burada oluşan sorun teknik bir sorun olduğundan Keynesci genişleyici politikalarla çözülmüştür.

Stagflasyon ise farklı özelliklere sahip bir bunalımdır. İşgücü piyasası ile mal piyasası zıt yönde dengesizlik göstermektedir. Bu bunalım, Keynesci işsizlikten farklı olarak paretoçu anlamda etkindir. Firmalar mevcut fiyatlara göre üretim yapmakta ve ürettiğini satabilmektedir. Ekonomide varolan fiyat-ücret yapısı içinde en az bir kesimin durumunu bozmaksızın diğer bir kesimin durumu düzeltilemediği için sorun teknik bir sorun değil, aksine politik bir sorundur ve politik çözümler gerektirmektedir⁽¹⁰⁾.

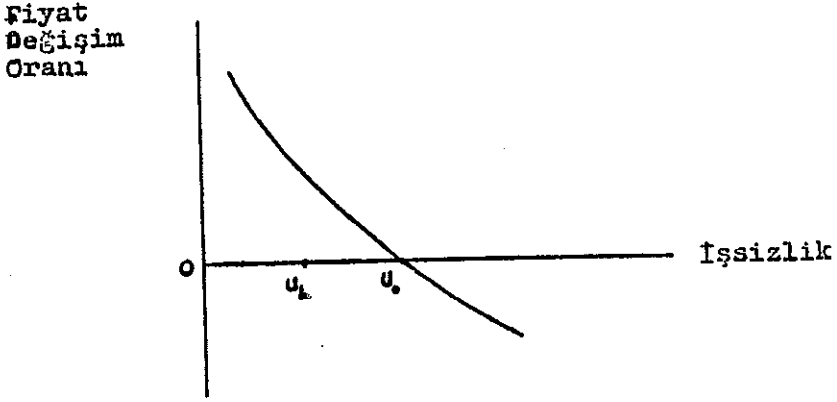
1929 bunalımı daha önce hakim olan klâsik iktisat teorisinin temellerini sarsmış ve Keynesci İktisat II. Dünya Savaşı sonrası uzun bir süre yaşanan refah dönemine damgasını vurmuştur. 1970'lerde belirginleşen stagflasyon da yeni analiz ve politika arayışlarına yol açarak, yeni makro teorilerin kurulmasına neden olmuştur. Sonuçta yeni liberal görüşlerin belirgin bir şekilde kabulü söz konusu olmaya başlamıştır. Artık, çeşitli teorilerin çerçevesini çizdikten sonra, bu teorilerin stagflasyon karşısında önerdikleri politikaların incelenmesine geçebiliriz.

3.1. Keynezyen Makro Teori

Makro iktisadın çokça tartışılan konularından olan ve Keynezyen makro teoriye yöneltilen eleştiri konularından birisi, enflasyon oranı ile işsizlik oranı arasındaki değiş-tokuş ilişkisini gösteren "Phillips Eğrileri"dir. A.W. Phillips tarafından öne sürülen Phillips eğrisi parasal ücretlerin değişme oranı ile işsizlik oranı arasındaki ilişkiyi göstermektedir. İşgücü verimliliğindeki ar-

(10) Arslan Sonat, "Stagflasyon ve Alternatif İktisat Politikaları", **Yapıt**, Haziran-Temmuz-Ağustos, 1985, s. 40.

tış oranını gözönüne alan basit bir fiyatlama ilişkisi kabul edildiğinde, eğri, fiyat artışları ile işsizlik oranı arasındaki ilişkiyi göstermektedir⁽¹¹⁾.

Şekil 1: Basit Phillips Eğrisi.

Bu eğriye göre işsizlikle enflasyon arasında varolduğu kabul edilen ilişki, karar alıcıları bir yanda enflasyonun neden olduğu sosyal kazanç ve zararları, diğer yanda da işsizliğin oluşturacağı olumsuzlukları gözönüne alarak her ikisi arasında "doğru" değiş-tokuş tercihini yapmaya yöneltmiştir.

Politikacılar U_L gibi düşük işsizlik hedefini tercih edebilirler. Ancak, böyle bir durumda A düzeyindeki bir enflasyon oranını kabul etmek zorundadırlar. Diğer taraftan, fiyat artışları tamamen ortadan kaldırılmak isteniyorsa, U_0 noktasındaki işsizliğe katlanılmak zorunda kalacaktır⁽¹²⁾.

Keynesyen genişleyici politikaların yalnızca Keynesci işsizlik durumunda işlevinin olması ve 1970'lerde açıkça ortaya çıkan durgunluk içinde enflasyon bunalımında çözüm üretmemesi Phillips Eğrisine yöneltilen yoğun eleştirilerin kaynağı olmuştur.

Buna karşın, Keynesyen iktisatçılar mevcut işsizliğin gönüllü işsizlik olmadığını öne sürerek, Phillips eğrisiyle ifade edilen ilişkinin halâ geçerli olduğunu savunmaktadırlar. Buna göre düşük işsizlik düzeylerinde işçi sendikalarının konumu güçlü iken, işveren sendikalarının gücü zayıftır. Talebin yüksek olduğu durumlarda hem işçiler hem de işverenler ücret ve fiyat yükselişlerinin işsizliğe ve satılmayan ürünlere yol açmayacağını düşünürler.

(11) Tuncer Bulutay; "Sağcı İktisat Görüşleri ve Reagonomics", İktisat Dergisi, Aralık 1984, s. 8.

(12) Milton Friedman; "Nobel Lecture": Inflation and Unemployment, Journal of Political Economy, July 1977, ss 454-455.

Gerçekten düşük işsizlik düzeyinde emek kıtır ve talebin yüksek olduğu dönemde, firma, kendi açısından maliyeti yüksek olacak grevleri önlemek amacıyla ücretleri artıracaktır. Böylece talep yüksek iken işsizlik düşük, ancak enflasyon yüksek olarak gerçekleşmektedir⁽¹³⁾.

Bu durumda, Keynesçi politika tek yönlü bir politika olduğundan dolayı, işsizlik ve enflasyonun birarada olduğu bir bunalımda öncelikle bunlardan hangisiyle savaşılacağına karar verilmesi gerekmektedir. Eğer enflasyonla mücadeleye ağırlık veriliyorsa, talebi kısıcı politikaların uygulanması söz konusu olacaktır. Bu nedenle para hacmi daraltılacak, vergiler arttırılacak, kamu harcamaları kısıllacaktır.

Eğer işsizlikle mücadeleye ağırlık veriliyorsa, bu defa toplam talebi artırıcı yönde işlev göreceği genişleyici politikalar devreye girecektir. Bunun için para hacmi arttırılacak, açık bütçe politikası izlemek amacıyla, vergi indirimlerine gidilecek, buna karşın kamu harcamaları arttırılacaktır.

3.2. Parasalcı Makro Teori

Parasalcılara göre bir değil, fakat her biri belirli bir enflasyon bekleyişinde geçerli olan çeşitli kısa dönem Phillips eğrileri mevcuttur. Enflasyona ilişkin beklentinin artışı eğrilerin yukarı kayışına neden olmaktadır.

Ekonomideki işsizliğin iş arama işsizliği olarak da adlandırılabilen "doğal işsizlik" olduğu kabul edilmektedir. Bu da işsizliğin, tanım gereği, gö-nüllü bir işsizlik olduğunu ifade etmektedir.

Hükümet ekonomideki doğal işsizliği azaltmaya ya da ortadan kaldırmayı amaçlayarak toplam talebi genişletici politikalar izlediğinde, bunun kısa dönemde işsizliği azaltıcı, üretimi ve geliri artırıcı yönde etkisi olacaktır. Ancak, ikinci dönemde fiyat bekleyişleri yükselecek ve kısa dönemli Phillips eğrileri yukarıya kayacaktır. Bu ikinci dönemde de işsizliği kısa dönemde azaltabilmek için, tekrar genişletici politikalar izleyerek gerçekleşen enflasyon oranını beklenen fiyatların üzerinde tutmak gerekecektir. Sürekli bir enflasyonist politika izleyerek işsizliği sadece kısa vadede azaltabilmek olanaklıdır. İşsizliği azaltma politikasından vazgeçildiğinde, yani fiyat beklentileri gerçek enflasyona uyduğunda, işsizlik doğal işsizlik düzeyine tekrar dönecek olmakla birlikte, artık daha yüksek enflasyon oranı söz konusu olacaktır⁽¹⁴⁾.

Parasalcılar böylece şu sonuçlara ulaşmaktadır:

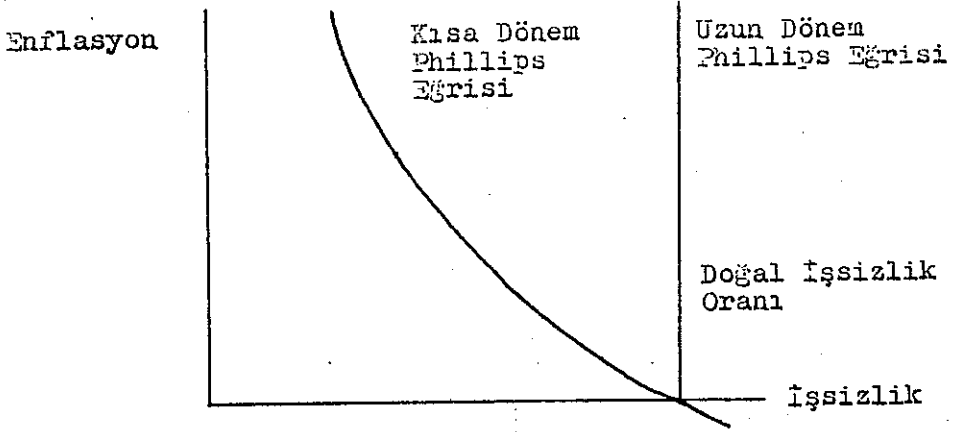
- 1) Enflasyonla işsizlik arasında basit Phillips eğrisi ile gösterilen değiş-tokuş ilişkisi ancak kısa dönemde geçerlidir.

(13) John W. Neville, "How voluntary is unemployment? Two views of the Phillips curve" *Journal of Post Keynesian Economics*, 1981, s. 111.

(14) Milton Friedman, a.g.m. ss. 456-457., Salih Turhan, a.g.m. ss. 350-353.

- 2) İşsizlik oranı doğal işsizlik oranının altında tutulduğu sürece enflasyon oranı artacak, kısa dönemli Phillips eğrileri yukarıya kayacaktır.
- 3) Ekonomide parasal etkenlere bağlı olmayıp gerçek etkenlere bağlı olan doğal işsizlik oranı mevcuttur⁽¹⁵⁾.

Bu durumda parasalcılara göre uzun-dönemde Phillips eğrisinin alacağı durumu şekille gösterebiliriz⁽¹⁶⁾.

Şekil 2: Uzun Dönem Phillips Eğrisi.

Şekilde görüldüğü gibi uzun dönem Phillips eğrisi doğal işsizlik oranında dikey eksene paralel olmakta ve işsizlik ve enflasyon arasında değiş-tokuş ilişkisi bulunmamaktadır. Serbest piyasa mekanizması aksamaksızın işlediği takdirde ekonomi doğal işsizlik oranında dengeye gelecektir. Talep, ücretler veya fiyatlar yükseltilerek işsizlik azaltılamayacaktır. Bu nedenle parasalcılar mal piyasasındaki dengenin sağlanmasına önem vermektedirler.

Parasalcılara göre ekonomide nominal ve gerçek değerler olmakla birlikte gerçek değerler önem taşımaktadır. Devletin nominal talebi artırması kısa sürede üretimi artırabilse bile uzun dönemde fiyat artışlarının meydana gelmesi kaçınılmazdır. Çünkü ekonomide "para yanılması" söz konusu değildir ve paranın etkisi uzun dönemde nötrdür⁽¹⁷⁾. Enflasyon para miktarındaki artışın üretimdeki artıştan daha hızlı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, para arzını, ekonomideki para tutma eğilimine göre ve yıllık milli ge-

(15) Tuncer Bulutay, a.g.m. s. 8.

(16) David C. Colander, "Stagflation and Competition", *Journal of Post Keynesian Economics*, Vol. 5, Fall 1982, s. 22.

(17) Tuncer Bulutay, a.g.m. s. 12.

lir artışına göre makul bir oranda arttıran yarı otomatik bir para politikasının izlnmesi gerektiği savunulmaktadır⁽¹⁸⁾.

Diğer taraftan, uygulanacak maliye politikaları tam istihdamı sağlayamamakta, buna karşın fiyat istikrarını ve kaynak dağılımını bozucu etki yaratmaktadır. Bu nedenle, devlet ekonomik hayata olabildiğince az karışmalıdır. Tam çalışma ve sosyal devlet amaçları uğruna kamu harcamalarının artırılması enflasyonu hızlandırmaktan başka bir işe yaramayacaktır. Stagflasyonist bunalım olduğu ekonomilerde görülen doğal işsizlik oranının ötesindeki işsizlik, devletin uyguladığı tam istihdam ve sosyal refah hedeflerine yönelik politikalarının sonucu olarak görülmektedir. Bu nedenle, kamu harcamalarının daraltılması, vergilerde de indirime gidilmesi istenmektedir. Nispi fiyatları etkileyen vergiler yerine artan oranlılığın ılımlı seyrettiği artan oranlı gelir vergilerine ağırlık verilmesi gerektiği önerilmektedir⁽¹⁹⁾.

3.3. Arz-İktisadı (Supply Side Economics)

Keynezyen makro teori, ekonomide oluşan dengesizliklerin giderilmesinde toplam arzın uzun dönemde bile ekonomi politikalarına duyarlı olmadığını varsaymaktadır (ancak arza hiç önem verilmediği de söylenemez). Ancak 1970'lerde belirginleşen bunalım bu görüşün önemli ölçüde eleştirilmesine yol açmıştır.

Arz iktisadı ise, taraftarlarına göre, hızlı büyüme ile düşük enflasyonu birarada bulundurabilmeyi amaçlamaktadır. Keynezyen görüş, devletin iktisat politikalarının ilk etkisinin gelir etkisi olduğunu kabul etmesine karşın, arz iktisadına göre devletin ekonomik faaliyetlerinin birinci derecedeki etkisi nispi fiyat değişimleri, ikinci derece etkisi ise gelir değişimleridir. Birinci derecedeki etki olan fiyat etkisi kaynakların dağılımını etkilemeye yöneliktir. Ancak, bu ilk etki oluştuğundan sonra, gelir değişmelerine ilişkin etki oluşarak gelir dağılımı değişecektir⁽²⁰⁾.

Arz iktisatçıları parasalcıların para politikasını genellikle onaylamakla birlikte, toplam arzı artırmaya yönelik mali önlemlerin büyümeyi artıracığı görüşünü savunmaktadırlar. Arz iktisadı faktör arzındaki değişiklikler ve üretim kapasitesindeki artışların toplam arzda yaratacağı artışlarla ilgilenmekte ve bunun için de temel politika değişkeni olarak vergi oranlarındaki bir azalışı ele almaktadır⁽²¹⁾.

Keynesçi görüşde vergilerin düşürülmesinin etkisi özel kişilerin kullanılabilir gelirinin artırılması yoluyla toplam talebi artırmaya yönelik olmasına karşın, arz iktisadında vergi oranlarının azaltılması nispi fiyatları etkileyerek tüketicilerin ve firmaların karşı karşıya oldukları fiyat ve maliyet yapısını değiştirecektir.

(18) Arslan Sonat, a.g.m. s. 44.

(19) Arslan Sonat, a.g.m. s. 45.

(20) Vural Savaş, a.g.e. s. 175.

(21) Arslan Sonat, a.g.m. s. 48.

Buna göre;

- İşçiler ödeyecekleri vergi azalacağı için daha çok çalışmak isteyecekler ve işgücü arzı artacaktır.
- Faiz üzerindeki vergiler azaldığı için, tasarruf edenler daha çok tasarruf etmeyi tercih edeceklerinden sermaye birikimi artacaktır.
- Firmaların kârlarından alınan vergilerin oranlarında yapılacak bir indirim kâr bekleme beklentilerini artırarak, yatırımları uyarıcı etki yaratacaktır⁽²²⁾.

Böylece vergi indirimleri, üretim faktörleri üzerinde verimlilik artışı etkisi yaratarak gelir ve istihdam düzeyini artırıcı etki oluşturmaktadır.

Kamu harcamalarının düzeyi değiştirilmediği sürece vergi oranlarında indirime gitmek bütçe açığına yol açacaktır. Bu açığın para basımı ya da borçlanmayla karşılanması teoriye uygun düşmediği için, kamu harcamaları azaltılarak daha küçük bütçelere gidilmesi zorunlu olacaktır. Kamu harcamaları içerisinde özellikle sosyal harcamalar ve transfer harcamalarının işgücünün aylaklığını artırdığı öne sürülmekte ve bu tür harcamaların olabildiğince azaltılması gerektiği belirtilmektedir⁽²³⁾.

Arz iktisatçıları parasalcıların önerdiği para politikası görüşünü kabul ettikleri için, para arzı belirli bir hızla artarken, toplam arzı artırma amacına yönelik vergi indirimi politikası uygulandığında, fiyatlardaki yükselme hızının daha düşük olacağı öne sürülmektedir.

Ulaşılan bir diğer sonuç da gelir dağılımına ilişkindir. Vergi indirimleri tasarruf ve sermaye birikimini artırarak, sermaye-emek oranının yükselmesine neden olacaktır. Böylece, emeğin verimliliği yükselerek reel ücretlerin artacağı iddia edilmektedir.

Arz iktisatçıları, Phillips eğrisi ile ifade edilen değiş-tokuş ilişkisini kabul etmemektedirler⁽²⁴⁾.

Sonuçta, arz iktisadı, gelir dağılımındaki bozulmayı ve toplumsal refah-taki azalmayı önemsemeksizin büyümeyi artırmayı amaçlamakta, bundan dolayı da kâr oranlarının yüksek olması için sosyal harcamaların azaltılması yoluna gidilmekte, böylece "sosyal ücret" düşürülmektedir.

3.4. Post - Keynezyen Makro Teori

Post-Keynezyen teori, ekonomide nisbi fiyatlar yerine yatırımların belirleyici unsur olduğunu ileri sürmektedir. Onlara göre ekonomide iki tür piyasa vardır. Birinci tür piyasalar fiyatların esnek olduğu rekabet piyasaları

(22) Tuncay Bulutay, a.g.m. s. 15.

(23) Arslan Sonat, a.g.m. ss. 48-49.

(24) Vural Savaş, a.g.e. s. 182.

iken, ikinci tür piyasalar oligopolistik piyasalardır. Bu ikinci tür piyasaların Post-Keynezyen düşüncede önemli bir yeri vardır. Çünkü, oligopolistik firmalar bir yandan yatırım oranı ve büyüme oranını belirlemede, diğer taraftan da fiyatlama davranışları ile enflasyon oranını belirlemektedirler⁽²⁵⁾. Oligopolcü firmalar fiyatlarını yatırım plânlarına göre saptamaktadırlar. Yatırım için gerekli işletme içi fon talebi yükseldikçe firmalar fiyatı, normal üretim masraflarının üstünde tutarak bunu karşılamaya çalışır. Mevcut ekonomik durum yatırım kararlarını etkilemek yoluyla, dolaylı olarak fiyatları belirlemektedir. Girişimciler geleceğe yönelik beklentilerinin olumlu olduğu bir durumda, yatırımları artıracaktır.

Burada fiyat politikası talebe bağlı değildir. Talepteki değişimler yalnızca beklenen kâr oranını ve bu yolla yatırım miktarını etkilemektedir. Sonuçta talep değişimleri karşısında fiyatlar yerine üretim miktarları değişmektedir⁽²⁶⁾.

Post-Keynezyen enflasyon teorisinde emek piyasası ve belirlenen parasal ücretin hayati bir önemi bulunmaktadır. Mal piyasasındaki firmaların gücü, parasal ücretlerdeki artışı fiyat artışlarına dönüştürmektedir.

Hükümet toplam talebi sınırlamadığı sürece, ücret ve fiyat yükselişleri talep artışlarına yol açacaktır⁽²⁷⁾. Geleneksel talep yönetimi politikaları şirket gelirlerinin işçiler ve sermayedarlar arasındaki dağılımını değiştirerek ücret-fiyat spiralini ortaya çıkaracak, fiyatları yükseltecektir.

Post-Keynezyenler geleneksel daraltıcı politikaların stagflasyon bunalımına çözüm getirmeyeceğini, bu politikaların uzun vadede büyümeyi durduracağını ileri sürerler. Geleneksel daraltıcı politikalar oligopolistik piyasalarda etkisini gösteremeyecek, buna karşın işsizlik ve üretim artışlarını olumsuz yönde etkileyecektir. Daralma politikasından rekabetçi piyasadaki firmalar etkilenecektir. Bu nedenle stagflasyonla mücadelede "gelirler politikası"na başvurulmalıdır⁽²⁸⁾. Yani, geleneksel para ve maliye politikaları gelirler politikaları ile desteklenmelidir.

Post-Keynesyen teoride, işletmelerin fiyatlama politikaları yatırımların finansmanına yönelik olduğu için, mal ve hizmet fiyatlarına müdahale olmaması gerekmektedir. Bu nedenle ücretler kontrol edilmelidir. Eşitliği korumak ve ücretlerin kontrolünü politik açıdan kabul edilebilir kılmak için, firmaların yatırımların finansmanında kullanmak için ayracakları kâr miktarında sınırlama yapmak gerekmektedir⁽²⁹⁾.

(25) Armand Lepas, "Post-Keynezyen Düşünce", *Dünya Ekonomisinde Bunalım* (Seçme Yazılar) içinde, (Çevirenler Dündar Sağlam, M. Kemal Çakman) İstanbul 1983, ss. 166-167.

(26) Vural Savaş, a.g.e. ss. 162-163.

(27) David C. Colander, a.g.m. ss. 20-21.

(28) Armand Lepas, a.g.m. s. 168.

(29) Vural Savaş, a.g.e. s. 168.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Stagfasyonist bir konjonktürel durumda Keynesci talebe ağırlık veren politikalarla başarıya ulaşmak olanaklı olmamaktadır. Öncelikle, enflasyonu durdurmaya yönelik politikaların uygulanışı işsizliği artıracak, buna karşın öncelik işsizliği azaltmaya verildiğinde de toplam talep artışları enflasyonu artıracaktır.

Parasalcılar maliye politikalarını tamamen reddetmekte ve para politikası da yarı-otomatik nitelik kazandığından dolayı politika olmaktan çıkmaktadır.

Parasalcı görüş çerçevesinde uygulanan sıkı para politikaları uygulandığı ülkelerde mevcut işsizliği daha da artırmaktadır. Parasalcıların önerdiği politikalar, sonuçta kâr oranlarında düşüşe yol açtığı öne sürülen reel ücretlerdeki artış, azalış yönünde değiştirmeye yönelik olmaktadır.

Arz iktisatçıları vergilerin ve kamu harcamalarının azaltılmasını, daha küçük bütçelere gidilmesini önermektedirler. Kamu harcamalarının zaten yetersiz bir düzeyde olduğu, vergi toplama ve kontrol mekanizmasının gelişmediği, vergi yükünün belirli kesimlerde toplandığı gelişmekte olan ülkelerde arz iktisadının önerdiği maliye politikasını uygulayabilme olanağı çok sınırlıdır.

Post-Keynezyen görüşte de geleneksel para ve maliye politikaları yanında gelirler politikasına ağırlık verilmekte, önemli maliyet artışlarına yol açan aşırı ücret artışları önlenmeye çalışılmaktadır.

Bu teorik görüşlerden, uygulamada stagfasyonun önlenmesi konusunda nelerin yapılabileceğine ilişkin sonuçlara geçebiliriz.

Stagfasyonist bir konjonktürel durumda işsizlik ve durgunluk kısmi bir nitelik gösteriyorsa, bununla mücadelede global genişletici politikalar istenen sonucu vermeyecektir. Daha çok fiyatlar genel düzeyi artırmaya yönelik etkilenecektir. Böyle durumlarda farklılaştırılmış önlemlerin devreye sokulması gerekecektir. Yani, farklılık gösteren sektörlerle ve bölgelere yönelik politikalar uygulanacaktır⁽³⁰⁾.

Diğer taraftan, stagfasyonist eğilimler sektörel ve bölgesel nitelik göstermiyorsa, para ve bütçe politikasının işsizliği önleme ve enflasyonu durdurma amaçlarına yönelik olarak bir "karma politika" şeklinde uygulanması başarılı olabilecektir. Vergi indirimlerinin bir yandan talep artırıcı etkisi, diğer yandan da maliyet düşürücü etkisi bulunmaktadır (Bunların yanısıra vergi indirimlerinin produktiviteyi artırarak her istihdam düzeyinde üretim artışına yol açma etkisi de bulunmaktadır). Vergi indirimlerinin maliyet düşürücü etkisi önemli bir düzeyde ise fiyatlar genel düzeyi üzerinde azalış yönünde etki yaratacaktır. Kamu harcamalarının sübvansiyonlar, araştırma yardımları, ulaştırma maliyetlerini düşürücü etki yapan köprü yapımına ilişkin kısmı dışındaki bilinen kamu harcamaları bilhassa kısa dönemde mali-

(30) Salih Turhan, a.g.e. ss. 356-359.

yet düşürücü etkiye sahip değildir. Oysa, vergi indirimleri genellikle herhangi bir şekilde maliyetleri düşürücü etki yaratmaktadır. Bu nedenle, kamu harcamalarının azaltılması ya da yükseltilmesi daha çok toplam talebe ilişkin etki oluşturmaktadır.

Sıkı para politikası da toplam talep artışından kaynaklanan fiyatlar genel düzeyinde oluşması muhtemel yükselmeyi önlemeye yönelik olarak kullanılacaktır. Uygulanacak sıkı para politikasının da maliyet artırıcı (kredi maliyetleri) etkisi olmakla birlikte bu etki, vergi indirimlerinin yaratacağı maliyet düşürücü etkiden daha azdır.

Sonuçta, vergi indirimleri ve sıkı para politikası stagflasyonla mücadelede önemli bir politika unsurunu oluşturmaktadır. Kamu harcamaları işsizliği azaltmak için artırılabilir ve bu harcamalar sıkı para politikası çerçevesinde tahvil satışından elde edilecek gelirlerle finanse edilebilecektir⁽³¹⁾.

Ücretlerden kaynaklanan maliyet enflasyonunu önlemek için de bir takım politikalar izlenebilir. Bunlar içinde özellikle ABD'de tartışılan "Tax-Based Incomes Policy" sayılabilir. Burada, fiyat istikrarı açısından aşırı yüksek kabul edilen ücret sözleşmeleri dışsal maliyet olarak gözönüne alınacak ve vergilendirilecektir. Yine, belli değerlerin altında kalan ücret sözleşmeleri dışsal fayda olarak kabul edilerek mali açıdan ödüllendirilecektir. Doğal olarak bu politikanın uygulanabilmesi teknik güçlükler nedeniyle zor olacaktır⁽³²⁾.

Diğer taraftan, stagflasyonist bunalımda anti-stagflasyonist bir etkisi olacak geleneksel ücret pazarlıkları yerine, şirket kârlarının yüzde şeklinde belli bir kısmının çalışanlara verilmesi yani ücret pazarlığının pay şeklinde olması önerilmektedir⁽³³⁾.

Böyle bir durumda kendiliğinden istikrar sağlayıcı bir etki oluşacaktır. Durgunluk durumunda satışlar azalıyorsa firmanın kârları da azalacaktır. Geleneksel ücret pazarlığının olduğu bir durumda durgunluk yalnızca kârları olumsuz yönde etkilemekte, bunun yanı sıra kârlardaki azalışı telâfi edebilmek ve maliyetleri hafifletebilmek için, işten çıkarmalar sözkonusu olmaktadır. Ücretlerin kârların bir oranı şeklinde belirlendiği durumda ücretlilerin payına düşen kısımda da bir azalma olacaktır.

Ancak, ücret pazarlığının kârın bir kısmı üzerinden yapılması gayri-iradi işsizliği artırmayacaktır. Çünkü işverenin işçileri işten çıkarması kendisi lehine bir durum yaratmayacak, kârlardaki azalışı işten çıkarma yoluyla telâfi edemeyecektir. Buna karşın, kârlardaki azalışın sonucu olarak işçi başına düşen ücret ödemesinde bir azalma olacaktır. Bu ücreti az bulanlar kendi istekleriyle işten çıkabileceklerdir. Ancak bu işçiler işsiz kaldıkları takdirde, bu, doğal olarak gönüllü işsizliğe yol açacaktır.

(31) J.O.N. Perkins, "Using the Macroeconomic Mix to Stop Stagflation", *Journal of Economic Studies*, Vol. 7., No. 1, 1980, ss. 28-49.

(32) Salih Turhan, a.g.e., s. 360.

(33) Martin L. Weitzman, *Share Economy Conquering Stagflation*, Harvard University Press, 1984.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Arrighi, Giovanni; "Bir Hegemonya Bunalımı", *Genel Bunalımın Dinamikleri*, içinde, İstanbul, 1984, ss. 65-123.
- Bruno, Michael ve Sachs, Jeffrey; *Economics of Worldwide Stagflation*, Basil Blackwell Limited, Oxford, 1985.
- Bulutay, Tuncer; "Sağcı İktisat Görüşleri ve Reaganomics", *İktisat Dergisi*, Aralık, 1984, ss. 7-25.
- Colander, David C.; "Stagflation and Competition", *Journal of Post Keynesian Economics*, Vol. 5, Fall 1982, ss. 17-33.
- Friedman, Milton; "Nobel Lecture: Inflation and Unemployment", *Journal of Political Economy*, July 1977, ss. 451-472.
- Lepas, Armand, "Post-Keynezyen Düşünce", *Dünya Ekonomisinde Bunalım*, (Seçme Yazılar) içinde, (Çevirenler; Dündar Sağlam, M. Kemal Çakman), İstanbul, 1983.
- Nevile, John W.; "How voluntary is unemployment? Two views of the Phillips Curve", *Journal of Post Keynesian Economics*, 1981, ss. 110-119.
- Perkins, J.O.N.; "Using the Macro Economic Mix to Stop Stagflation", *Journal of Economic Studies*, Vol. 7., No. 1, 1980, ss. 28-50.
- Rowthorn, Bob; *Kapitalizm, Çelişki ve Enflasyon*, Ankara, 1985.
- Savaş, Vural; *Keynezyen İktisat Yıkılırken*, İstanbul, 1986.
- Sonat, Arslan; "Stagflasyon ve Alternatif İktisat Politikaları", *Yapıt*, Haziran-Temmuz-Ağustos, 1985, ss. 35-56.
- Turhan, Salih; *Vergi Teorisi ve Politikası*, İstanbul, 1987.
- Weitzman, Martin L.; *Share Economy, Conquering Stagflation*, Harvard University Press, 1984.